

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Юлії Віталіївни Ткаченко «Дієслівна вербалізація градуальної семантики в сучасній українській мові» (Київ, 2016 – 224 с.), подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

У сучасній лінгвістиці проблема вивчення функціонально-семантичної категорії градуальності та засобів її вираження в мові набуває особливої актуальності у зв'язку з розвитком когнітивної лінгвістики, семантичної типології та функціональної граматики. В останні роки інтерес учених до слів, що виражає міру і ступінь, зріс. Про це свідчать наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених: О. О. Бердіної, І. О. Ісаєвої, С. М. Колесникової, Г. Кутньої, Т. В. Подуфалової, Е. Сепіра, І. І. Туранського, А. А. Ховалкіної та інших. Деякі аспекти цього явища мовознавці дослідили ґрунтовно, зокрема градуальні особливості прикметників, мовні засоби реалізації інтенсивності, зменшення та гіперболізації, проте досі на матеріалі української мови не була проаналізована градуальна семантика дієслова, не розглядалася категорія градуальності з погляду триєдності семантика – граматики – прагматики, що забезпечило б комплексний аналіз градуального фрагмента мовної картини світу. З огляду на це, а також зважаючи на значне поширення градації в мовленнєвій діяльності людини, що зазначають дослідники багатьох мов, дисертація Юлії Віталіївни Ткаченко «Дієслівна вербалізація градуальної семантики в сучасній українській мові», запропонована на розгляд спеціалізованої вченої ради, є актуальним та перспективним дослідженням.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що робота виконана відповідно до плану наукової роботи кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за проблемою «Лінгводидактичний опис функціонування української мови».

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі, не викликає заперечень, адже в кандидатській

дисертації Ю.В. Ткаченко вперше в українському мовознавстві реалізовано системний підхід до аналізу категорії градуальності, описано засоби її дієслівної вербалізації на словотвірному, лексико-семантичному та синтагматичному рівнях.

Вибір дисертантом методів дослідження є традиційним і оптимальним для робіт, об'єктом вивчення яких є слова з градуальною семантикою, застосування прийомів дистрибутивного, компонентного і контекстологічного аналізу сприяло реалізації мети дисертаційної роботи.

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт роботи. Зі змісту дисертації, зрозуміло, що предметом дослідження є засоби дієслівної вербалізації градуальності на словотвірному, лексико-семантичному та синтагматичному рівнях. У такому формулюванні предмет дослідження є складником чітко окресленого Ю. В. Ткаченко об'єкта. Отож, у формулюванні деяких положень вступу маємо прикрі, але несуттєві огріхи.

У першому розділі дисертації «Теоретичні аспекти дослідження дієслівної градації та градуальної семантики, методологічні засади їх аналізу» автор, окресливши теоретичні засади вивчення дієслова у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, констатує, що дієслово, крім динамічної, може виражати статичну, атрибутивну ознаку. Така категорійна сема процесів – «кількісні та якісні зміни суб'єкта» – свідчить про наявність у структурі предикатів процесу універсального компонента градуальності, змістом якого є сукупність знань про об'єкт, а вираженням – сукупність мовних засобів. Це зумовлює можливість виділення категорії дієслівної градуальності. Спираючись на філософське вчення Зіммеля та Дільтея, Ю. В. Ткаченко запропонувала і теоретично обґрунтувала класифікацію лексико-семантичних груп дієслів дії з позиції градуальності. Термінологічний апарат дослідження, запропоновані дисертантом дефініції є традиційними для тієї галузі лінгвістики, у якій виконана робота.

Останній підрозділ першого розділу дисертації присвячений методологічним засадам аналізу градуальної семантики дієслів. Ґрунтовно описані основні методологічні принципи сучасного мовознавства (експансіонізм, антропоцентризм, експланаторність і функціоналізм) засвідчують високий рівень теоретичної підготовки дисертанта, проте не завжди корелюють зі змістом роботи.

Другий розділ дисертації «Реалізація градуальної семантики дієслів на словотвірному рівні» присвячений словотвірним особливостям дієслів зі значенням міри та ступеню, аналізу дієслівних лексем з градуальною семантикою, визначенню градусем, якими марковані дієслова. Автор зауважує, що словотвірний спосіб вираження градуальності є одним з найпродуктивніших в українській мові. Дисертант ґрунтовно описує відповідні словотвірні форманти, які вносить у семантичну структуру дієслів градусему, співвідносно з семантичним полем якісної ознаки.

У третьому розділі «Реалізація градуальної семантики лексико-семантичних груп дієслів у сучасній українській мові» дисертант виявив і описав градуальні опозиції дієслова в межах лексико-семантичних груп дієслів руху, існування, мовлення і звучання, психічної діяльності тощо. Дієслова вступають у градуальні відношення на рівні синонімії і антонімії. Синоніми на шкалі градуальності мають розташовуватися по один бік від заданого дисертантом нульового параметру, схарактеризованого як норма (ст. 5-6 автореферату і ст. 27-28 дисертації), антоніми ж, утворюючи опозиції, – з різних боків. Такі опозиції представлені під час аналізу більшості лексико-семантичних груп дієслів, зокрема дієслів *пам'яті* на ст. 163 тощо. Проте наведена шкала градуальності лексико-семантичної групи дієслів *знання* викликає сумніви. Юлія Віталіївна справедливо констатує, що «дієслова *знання* вступають у градуальні відношення на рівні синонімії і антонімії» (ст. 161). Натомість градуальні опозиції тут творять дієслова одного синонімічного ряду: *знати, орієнтуватися, розумітися*. На наше

переконання, під час опису лексико-семантичної групи дієслів *знання* маємо справу з неправильним визначенням так званого нульового компонента.

У четвертому розділі дисертації «Реалізація градуальної семантики дієслів на синтагматичному рівні» повною мірою реалізоване сформульоване Ю. В. Ткаченко завдання: описати граматичні засоби (прислівники, частки, займенники, якісно-кількісні іменники), які деталізують градуальну семантику дієслова. Градуальність як структурно-семантична ознака дієслівних предикатів процесу відбувається вказівкою на ступінь реалізації процесу, тому в дисертації запропонований ґрунтовний аналіз прислівників міри і ступеня у вираженні градуальних значень дієслів. Дослідження специфіки сполучуваності дієслів із займенниками, частками та якісно-кількісними іменниками дозволило дисертантові зробити виважений висновок про те, що ці компоненти на синтагматичному рівні увиразнюють і модифікують градуальну семантику дієслова.

Кожен розділ дисертації завершується висновками. Загальний висновок достатньо переконливий, ґрунтується на глибокому дослідженні наукових джерел та фактичного матеріалу, в ньому представлений особистий внесок дисертанта. У висновках визначені перспективи наукового дослідження вияву градуальної ознаки, зокрема на синтаксичному рівні.

Ще раз наголошуючи на належному теоретичному рівні дисертаційного дослідження Ю. В. Ткаченко «Дієслівна вербалізація градуальної семантики в сучасній українській мові» та його практичній значущості, не можемо обійти увагою деякі недоліки.

1. Спираючись на філософське вчення Зіммеля та Дільтея про життя, взяте з «Філософського словник» М. О. Булатова, Ю. В. Ткаченко запропонувала класифікацію лексико-семантичних груп дієслів дії. Однак такої класифікації недостатньо для повної реалізації першого завдання дисертації: «дати логіко-філософське обґрунтування категорії градуальності» (ст. 7).

2. Градуальність дієслівного значення пов'язана з семантикою категорії виду: дієслова недоконаного виду прогнозують розвиток дії, завершення якої вербалізується в дієслові доконаного виду. Проте в дисертації, на наш погляд, видові репрезентації градуальності описані недостатньо, причому проілюстровані лише одним прикладом на ст. 32 та 51: *робити – зробити*.

3. У першому розділі дисертації запропоновані семантичні класифікації дієслова, які, на нашу думку, варто було б систематизувати.

4. На жаль, у дисертації трапляються деякі мовні й технічні невірності: порушення граматичних норм (ст. 7 (*наукове дослідження присвячено*), ст. 34 (*поняття запозичено*) тощо), невірність тавтології (ст. 4-5, 165, 192) та інші лексичні помилки (ст. 27, 169, 186 тощо); стилістичні (ст. 164, 190, 191 та ін.) огріхи. Деякі цитати, приклади і положення невірні, повторюються в різних розділах роботи (ст. 46 і 104, 35 та 51 тощо). Доопрацювання також потребує форматування тексту дисертації та оформлення списку використаної літератури.

Однак висловлені зауваження та побажання не є принциповими і не впливають на загальний позитивний висновок про дисертацію Юлії Віталіївни Ткаченко.

Анотування дисертації відповідає вимогам ДАК МОН України, в ньому ґрунтовно розкрито зміст дисертації. Зміст анотування та основні положення дисертації є ідентичними.

Основний зміст дисертації висвітлено в 9 друкованих працях, зокрема 8 публікаціях у фахових наукових виданнях та одну – в закордонному виданні. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК МОН України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Основні положення дисертації апробовані на наукових конференціях, зазначених в анотуванні (ст. 4) та у вступі дисертації (ст. 9). Таке представлення результатів наукової роботи є цілком достатнім.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обгрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему, яка полягає у комплексному аналізі засобів вираження градуальної семантики дієслова на різних рівнях структури мови.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Отже, дисертація Ткаченко Юлії Віталіївни «Дієслівна вербалізація градуальної семантики в сучасній українській мові» – самостійне, актуальне, завершене дослідження, що характеризується компетентним аналізом матеріалу, глибокими теоретичними висновками і практичною цінністю одержаних результатів, відповідає вимогам ДАК МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, а її автор заслуговує присудження цього ступеня.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук
доцент кафедри української мови
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка, доцент

О.Л. Доценко

03.10.2016

